

Östanlidin parantolan ympäristö

Raportti kesällä 2008 suoritetusta yleisinventoinnista

Modernismin kauden keuhkotautiparantoloissa ympäristö liittyy kokonaisuuteen hyvin tärkeänä osana. Parantolat rakennettiin luonnonkauniille paikoille ja parantoloiden arkkitehtuurissa huomioitiin ihmisen tarve olla yhteydessä luontoon ja ympäristöönsä. Parantoloiden ympäristöt suunniteltiin puistomaisiksi ja potilaille tarjottiin mahdollisuus osallistua puutarhastyöhön. Tuberkuloosipotilaita hoidettiin 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien aikana ensisijaisesti kuivalla, raittiilla ilmalla ja auringonvalolla ja parantolat sijoitettiin sen takia usein korkeille paikoille, luonnonmaisemien keskelle.

Ajatus ruotsinkielisen Pohjamaan yhteisestä keuhkotautiparantolasta syntyi jo vuonna 1927, mutta seurauksena mm. maailmanlaajuisesta taloudellisesta kriisistä ja paikan valintaa koskevista erimielisyyksistä rakentaminen alkoi vasta 1938. Joulukuussa 1940 Östanlidin parantola vihdoinkin valmistui ja tammikuussa 1941 toiminta alkoi. Östanlid toimi keuhkotautiparantolana lähes kolmekymmentä vuotta. Vuonna 1970 parantola liitettiin Vaasan sairaanhoitopiiriin ja muuttui sairaalaksi. Vuodesta 2003 Östanlidin on omistanut Samfundet Folkhälsan ja rakennuksissa on nykyisin erilaisia sosiaalisia palveluja, esim. päiväkotia, kuntoutustiloja ja palveluasumista.

Parantola edustaa arkkitehtuuriltaan funktionalismia ja sen suunnitteli arkkitehti Ragnar Wessman, joka jossain määrin myös suunnitteli parantolan ympäristöä. Varsinaisen puutarhasuunnitelman laatija oli puutarha-arkkitehti Bengt Schalin. Puutarhasuunnitelman lisäksi Bengt Schalin laati myös erillisen talouspuutarhasuunnitelman. Schalinin suunnitelmia leimaa hieman klassisempimuotokielinen parantolan muuten hyvin modernistiseen arkkitehtuuriin ja ympäristöön verrattuna. Koska parantola rakennettiin sota-aikaan ja resurssit olivat rajallisia, Schalinin puutarhasuunnitelmat jäivät osin toteuttamatta. Puutarhasuunnitelmista on tallella ainoastaan huonolaatuisia kopioita, jonka vuoksi on hieman vaikeaa tietää tarkalleen kuinka hyvin nykytilanne vastaa alkuperäisiä suunnitelmia.

Parantola oli ns. metsäparantola, joka 1930-luvun keuhkotautiparantola-ajatusten mukaan on rakennettu harjulle, kuivaan kangasmaastoon, valoisan mäntyvaltaisen metsän keskelle. Harjun korkein piste tontilla on 13 metriä merenpinnan yläpuolella. Matka Pietarsaaren keskustasta Östanlidin sairaala-alueelle on noin 2,5 km. Ennen parantolaa ympäröi laaja metsävyöhyke ja tontti oli huomattavasti suurempi kuin tänään. Tontin nykyinen koko on noin 13,3 hehtaaria ja se on pientaloasutuksen ympäröimä. Parantolaan kuului päärakennuksen lisäksi asuinrakennuksia, pesula, lämpökeskus, kappeli, polttoainetarasto ja sikala. Kaikki rakennukset ovat yhä olemassa. Lämpökeskuksen takana on korkea piippu, joka toimii eräänlaisena maa-merkinä.

Parantolan rakennukset ovat väljästi sijoitettu maisemaan. Piha-alueille on jätetty paljon yksittäispuita (mäntyjä), joista pihaympäristön luonne ensisijaisesti muodostuu. Istutettuja puita ei ole juuri lainkaan. Kappelin edessä on kasvanut ainakin kaksi tammia, joista yksi on jäljellä. Päärakennuksen itäpuolella sijaitsevan (entisten) asuinrakennuksen pihalla kasvaa omenapuita, joista yksi on alkuperäinen 40-luvulla istutettu ja muut alkuperäisten huonokuntoisten omenapuiden tilalle istutettuja puita. Pihan luonteeseen vaikuttaa myös kapeat soratiet, epäsymmetriset nurmialueet ja

vähäiset istutukset. Yksi pihan päaelementeistä on Schalinin suunnittelemat pensasaidat, jotka suurimmaksi osaksi ovat leikattuja tuhkapensasaitoja. Myös yksittäispensaita on jonkin verran, enimmäkseen syreenipensaita. Perennaistutuksia on lähinnä päärakennuksen edessä, jossa on iso sekaperennaistutus. Muut perennaistutukset ovat pääasiallisesti vuorikilpi- ja kuunliljaryhmiä. Sekaperennaistutuksessa on vuorikilpien ja kuunliljojen lisäksi mm. saniaisia, kesäpikkusydämiä, päiväliljaa ja hopeahärkkiä. Päärakennuksen edessä on myös ruusuja, pioneja ja kesäkukkia.

Sekaperennaistutus

Talouspuutarhan alue

Jäljellä olevat viljelmät

Östanlidin talouspuutarha perustettiin parantolan yhteyteen 1.3 hehtaarin kokoiselle niitylle, noin 100 metriä parantolan päärakennuksesta. Niitty on luultavasti syntynyt 1700-luvulla. Talouspuutarhassa viljeltiin marjoja, vihanneksia ja papuja ja hyötyviljelmät oli jaoteltu korttelimaisiin osiin. Talouspuutarhassa oli myös iso kasvihuone ja taimilavoja. Parantolaan kuului myös muita viljelyalueita, jotka sijaitsivat kauempana parantolasta ja joissa viljeltiin pääasiassa ohraa. Tuotanto kattoi parantolan tarpeet, eli parantola oli siltä osin käytännössä omavarainen. Viljely talouspuutarhassa loppui suunnilleen samaan aikaan kun parantolan toiminta loppui. Talouspuutarhan alue on nykyään niittymäinen alue, josta noin kolmasosa hoidetaan nurmikkona. Alueen keskellä on pieni jalkapallokenttä ja sen itäosassa leikkikenttä. Jälkiä hyötyviljelystä on vain muutama herukkapensas, pieni raparperiviljelmä ja pieni mansikkamaa. Niittyalueen ympäri kasvaa sekä lehti- että havupuita.

Metsä ympäröi edelleen entistä parantolaa kaikilta puolilta. Metsä on suurimmaksi osaksi mäntymetsää, tontin länsiosissa on myös kuusimetsää ja sekametsää. Tontin länsiosissa metsä on luonnontilassa, tontin pohjois-, itä- ja eteläosissa on hoidettua metsää. Entisen talouspuutarhan pohjoispuolella oleva omakotitaloalue näkyy metsän läpi, josta kohteen levollinen tunnelma hiukan kärsii. Alueella on liito-oravia. Tontin koillisnurkassa on pieni tenniskenttä ja tontin eteläosassa on vanhoja kivimuureja. Kivimuurit ovat rauhoitettuja kiinteinä muinaisjäännöksinä muinaismuistolain mukaan. Kivimuurien sisäpuolella, entisillä hakamailla, kasvaa sekametsää.

Vanha kivimuur

Tenniskenttä

Rajallisten resurssien takia istutuksia ja puutarha-aiheita on jossain määrin poistettu, etenkin 80-luvulla. Sekaperennaistutuksessa on aikoinaan ollut pieni vesiaihe, pihan koillisnurkassa eräänlainen lehtimaja köynnöskasveista ja päärakennuksen länsipuolella oli parantola-aikaan minigolfrata, tikanheittokenttä ja krokettikenttä. Päärakennuksen itäpuolella oli silloin metsää. Kappelin edessä kasvava tammi voi mahdollisesti olla jäännös hävitetyistä puukujanteesta, koska sellainen on esitetty Schalinin suunnitelmassa. Schalin oli myös suunnitellut päärakennuksen eteläpuolelle polun, jonka varrella, säännöllisin välein olisi ollut lepopaikoja. Polku toteutui vain yksinkertaisena sorakäytävänä ja on nyt hävitetty.

Päärakennuksen eteläpuoli

Kokonaisuutena Östanlid on rauhaisa ja kaunis kohde, jossa arkkitehtuuri ja ympäristö tukevat toinen toisiaan. Paikan henki on vahva ja selvästi havaittavissa. Kohde on säilyttänyt alkuperäisiä piirteitään hyvin. Se edustaa harvinaista kohdetyyppiä ja on historiallisesti arvokas.

Tammi kappelin edessä